

Asia: VN/4063/2021

Arviomuistio avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Euroopan neuvoston yleissopimuksessa naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (jatkossa Istanbulin sopimus, SopS 53/2015) määritellään myös avioliittoon pakottaminen naisiin ja tyttöihin kohdistuvan väkivallan muodoksi. Sopimuksessa edellytetään, että aikuisen tai lapsen tahallinen pakottaminen avioliittoon tai tahallinen houkuttelemineen ulkomaille tarkoituksena pakottaa avioliittoon on säädetty rangaistavaksi teoksi. On selvää, että tämä edellyttää myös Suomessa voimassa olevan lainsäädännön tarkastelua. On myönteistä, että oikeusministeriö on tähän työhön ryhtynyt. Avioliittoon pakottaminen on Suomessa voimassa olevan lainsäädännön mukaan rangaistava ihmiskauppana, törkeänä ihmiskauppana tai pakottamisena. Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoa valvoa organisaatio (GREVIO) on huomauttanut Suomea siitä, että rikosnimikkeenä ”ihmiskauppa” ei kuitenkaan kata kaikkia pakkoavioliiton muotoja ja kehottanut voimakkaasti Suomea siihen, että vastoin tahtoa pakotettuja avioliittoja koskisi oma, erillinen kriminalisointi. Tällaisista teoista ei kuitenkaan tiettävästi ole aloitettu esitutkintaa tai tuomittu kertaakaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö ilmiötä olisi myös Suomessa olemassa. Kyse on - kuten naisiin kohdistuvassa väkivallassa usein – piilorikollisuudesta. Asian arvioiminen on kuitenkin vaikeaa, koska ilmiön yleisyydestä ja ilmenemismuodoista ei ole luotettavaa tietoa. On myös epäselvää, missä määrin on kyse siitä, että yhteisöissä, joita ilmiö läheisimmin koskettaa, ei olisi olemassa tietoa pakkoavioliittojen rangaistavuudesta. Ennaltaehkäiseviä toimia ilmiön kitkemisessä voidaan tukea ja edistää myös lainsäädännön keinoin. Lainsäädännön tulee kuitenkin olla selkeää ja kattavaa.

Olen 28.12.2021 antanut ratkaisun, jossa omasta aloitteestani perehdyin ihmiskaupparikoksia koskeviin esitutkintoihin (OKV/1233/70/2021 ym). Tutkittavana oli 50 esitutkintaa eri poliisipiireistä. Ratkaisussa on tuotu esille tutkijoiden ja tutkinnanjohtajien ihmiskaupan tunnistamisen ja tutkinnan ilmeiset osaamisen puutteet. On selvää, että Poliisihallituksen tähänastiset koulutustoimenpiteet ovat olleet riittämättömiä, vaikka Poliisihallitus on ilmoittanutkin panostavansa ihmiskauppaan liittyvään koulutukseen ja ohjeistukseen.

Totesin ratkaisussa myös, että olennaista on myös poliisihenkilön tai syyttäjän asenne ja motivaatio tutkia ihmiskaupparikoksia. Oikeanlaista asennetta ja motivaatiota sekä tutkijoiden itseluottamusta vaativien ihmiskaupparikosten tutkinnassa voidaan koulutuksella olennaisesti vahvistaa. Katsoin, että Poliisihallituksen tulisi yhdessä Poliisiammattikorkeakoulun kanssa arvioida koulutuksen vaikuttavuutta ja kattavuutta sekä kartoittaa poliisihenkilöstön ihmiskaupparikosten tunnistamisen ja tutkinnan osaamistarpeita.

On oletettavaa, että ihmiskauppaa koskevat tunnistamisongelmat koskevat myös avioliittoon pakottamista ja se voi olla ilmiö, joka on muuta ihmiskauppaa vielä enemmänkin piilossa suomalaisessa yhteiskunnassa. Näin ollen myös tietoisuus avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta voidaan arvioida heikoksi. Todennäköisesti myöskään poliisin ja muiden viranomaisten tietoisuus avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta ei ole riittävää, jolloin koulutuksella voidaan arvioida olevan entistä suurempi merkitys.

Edellä mainitussa ratkaisussa olen siis johtopäätöksenä katsonut, että tällä hetkellä (ihmiskaupan) uhrien perus- ja ihmisoikeudet eivät toteudu, inhimillisen kärsimyksen tuottamiseen ja rikolliseen hyväksikäyttöön ei päästä puuttumaan ja kansainvälisten velvoitteiden toimeenpano laiminlyödään. Ihmiskauppa kohdistuu niihin, jotka jo valmiiksi ovat yhteiskunnassa haavoittuvassa asemassa. Sanottu pätee myös avioliittoon pakottamiseen.

Edellä kerrotun perusteella katson, että perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen edistämiseksi voimassa olevan lainsäädännön täsmentäminen on tarpeen siten, että avioliittoon pakottamisen rangaistavuus tulisi rikoslaisissa nykyistä selvemmin esiin. Rangaistussäännös yksiselitteisesti kertoisi avioliittoon pakottamisen olevan kiellettyä ja myös rangaistavaa. Erillisääntelyä voidaan puoltaa oikeustilan selkeyttämisen ja oikeushyvien suojelun näkökulmasta. Lainsäädännössä tulisi selkeästi kertoa, millainen menettely on rangaistavaa. Tällöin lainsäädäntö voisi myös antaa vahvan oikeudellisen ja viestinnällisen perustan niille, jotka työskentelevät niiden yhteisöjen kanssa, joita ilmiö läheisimmin koskettaa. Pakkoavioliittoon liittyy sellaisia erityisiä kulttuurisia tyttöjen ja naisten alisteista asemaa koskevia piirteitä, jotka eivät ole tunnusomaisia Suomessa tähän asti esillä olleessa ihmiskaupassa. Erilliskriminalisointi antaisi mahdollisuuden käsitellä näitä piirteitä lainsäädännön tulkinnan apuna ja toimisi paremmin myös koulutuksen välineenä. Tätä edesauttaisi myös se, että lain esityöt toisivat esiin menettelyn rangaistavuuden perusteet.

On ymmärrettävää, että rikoslainsäädännössä pyritään selkeyteen ja systemaattisuuteen välttämällä erilliskriminalisointeja. Tässä tapauksessa voimassa olevassa rikoslaisissa olisi kuitenkin jo luonteva systemaattinen paikka pakkoavioliittojen kriminalisoinnille. Se voitaisiin toteuttaa joko omalla rangaistussäännöksellä tai rikoslain ihmiskauppaa koskevan säännöksen täsmentämisellä. Rangaistavuuden tulisi kattaa virallisten avioliittojen lisäksi myös epäviralliset järjestelyt, joissa nainen pakotetaan elämään avioliiton kaltaisissa oloissa. Tunnuksmerkistön tulisi myös ottaa huomioon tilanteet, joissa avioliitossa jo olevaa naista estetään irtautumasta liitosta.

Asian jatkovalmistelussa tulee ottaa erityisesti huomioon myös, että tapausten ilmitulossa ja ilmiön tunnistamisessa lienee käytännössä ongelmia ja asiaan liittyy ilmeinen koulutustarve.

Ruuskanen Minna
Oikeuskanslerinvirasto - Apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalainen